

شاهنامه بایسنقری

ایران تاکنون دو اثر را در فهرست میراث مستند یونسکو به ثبت رسانده است: «شاهنامه بایسنقری» و «وقفنامه ربیع رشیدی». متن زیر معرفی شاهنامه بایسنقری است.

شاهنامه بایسنقری در میان شمار بسیار شاهنامه‌های مصور و آراسته موجود در کتابخانه‌ها و موزه‌های جهان، یکی از نامورترین و شناخته‌ترین آن‌هاست. چند ویژگی این کتاب را از نسخه‌های مشهوری چون «شاهنامه دموت» و «شاهنامه شاه طهماسبی»، که قبل و بعد از آن پدید آمدند، برتری می‌بخشد. نخستین و برترین امتیاز این نسخه آن است که برخلاف دو نسخه یاد شده قربانی آزمندی به دست آوردگان آن‌ها نشده است تا شیرازه آن را از هم بگسلند و برگ‌های آن را در گوشه و کنار جهان بپراکنند. بنابراین، اگر از چین‌افتادگی در متن آن درگذریم، «شاهنامه بایسنقری» نسخه‌ای کامل و دست‌نخورده در میان شاهنامه‌های مشهور و رده اول به‌شمار می‌آید. دیگر آن که این نسخه، از دیدگاه نفیس بودن و زیبایی و آراستگی، در نوع خود کم‌مانند است.

نگارگری، تذهیب، تجلید و دیگر آرایه‌های کتاب با استادی تمام انجام گرفته و اگر از ضعف در خط نسخه، آن هم به سبب همزمانی کتابت آن با آغاز تکامل قلم نستعلیق، درگذریم این شاهنامه همه امتیازات لازم یک نسخه خطی را در خود دارد. سومین امتیاز، وجود مقدمه‌ای است که برای نخستین بار بر این شاهنامه افزوده‌اند. ظاهراً به دستور بایسنقر میرزا، که باید او را هنردوست‌ترین شاهزاده تیموری به‌شمار آورد، دست‌نویس‌های متعددی از شاهنامه گردآوری شد و مقدمه‌ای مفصل، با تلفیق مقدمه‌های پیشین، به این شاهنامه و نسخه‌های دیگر همزمان آن نوشته شد.

هر چند این مقدمه از نظر درستی مطالب تاریخی و متن خود شاهنامه از دیدگاه داشتن خطاهای نوشتاری و افزودن اشعار الحاقی دارای نقاط ضعف بسیار است، اما از آن‌جا که تدوین آن موجب رواج بیشتر شاهنامه نه‌تنها در ایران بلکه در سراسر جهان شده، کوشش گردآورندگان آن ستایش‌انگیز و فرهنگ ایرانی و امدار آن است.

«شاهنامه فردوسی» به قطع رحلی (۲۶*۳۸ سانتی متر) شامل ۷۰۰ صفحه، هر صفحه ۳۱ سطر، هر سطر سه بیت به قلم نستعلیق کتابت خفی جعفر بایسنقری، کتابت شده به سال ۸۳۳ ه.ق. بر کاغذ خانبالغ نخودی.

شاهنامه با یک شمشه مُدْهَبِ عالی، حاوی کتیبه‌ای به قلم رقاع بر زمینه زرین، شامل نام و القاب بایسنقر میرزا، آغاز می‌شود. صفحه‌های دوم و سوم نسخه شامل تصویر شکارگاه است و بر دو صفحه مُدْهَبِ به نقش دو ترنج، نام و القاب آن شاهزاده دیده می‌شود. دو صفحه حاوی مقدمه منثور و نیز دو صفحه آغاز متن شاهنامه با حاشیه‌های مُدْهَبِ، مرصع آراسته و بین‌السطور آن‌ها طلااندازی شده است. نسخه را جمعاً با ۲۲ تصویر آبرنگ (بدون رقم نگارگر) آراسته‌اند. جلد این نسخه چرمی ضربی طلاپوش با دو حاشیه روغنی در بیرون و سوختِ معرقِ طلائی بر زمینه لاجوردی در اندرون است. این شاهنامه به شماره ۷۱۶ در کتابخانه کاخ گلستان به ثبت رسیده و در سال ۱۳۵۰ شمسی به‌صورت چاپ لوحی در تهران منتشر شده است.

